CONFERENCE BOOK

TROIA 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
JULY 17 – 19, 2026
CANAKKALE

ISBN: 978-625-8795-29-5
Published by : Academy Global Publishing House

TROIA 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
July 17 – 19, 2026 – CANAKKALE
ISBN NR. : 978-625-8795-29-5

MUSTAFA AZMİ ÖMER BEY'İN "HANIM KİTABI" IŞIĞINDA GEÇ DÖNEM OSMANLI'DA EV İDARESİ VE GÜNDELİK YAŞAM

Yasemin TÜFEKÇİ

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih ABD,

yasemincakar11@hotmail.com –

https://orcid.org/0009-0002-5204-9941

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAVAK

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü,

mehmet.kavak@bilecik.edu.tr –

https://orcid.org/ 0000-0001-5917-0504

ÖZET

Bu çalışma, geçiş dönemi Osmanlı-Türk sosyo-kültürel yapısında ev idaresi, halk sağlığı, konut mimarisi, evcil hayvancılık ve toplumsal cinsiyet rollerini disiplinlerarası bir yaklaşım ile ele alan Azmi Ömer'in "Hanım Kitabı" adlı eserinin detaylı içerik ve yapı analizini amaçlamaktadır. Metinde mesken kavramı, yalnızca fiziksel bir barınma alanı olarak değil; toplum sağlığının, bireysel psikolojinin ve modern aile yapısının inşa edildiği temel bir mikro-mekân olarak konumlandırılır. Analiz edilen veriler ışığında; konutların sıhhi koşulları, tifo, sıtma ve akciğer veremi gibi hastalıklarla mücadelede hıfzıssıhha kurallarının hayati önemi, bataklıkların ıslahı ve su kaynaklarının temizliği gibi halk sağlığı politikalarını detaylı bir süzgeçten geçirilmektedir. Ayrıca enerji kaynaklarının kullanımı, karbon monoksit zehirlenmelerine karşı alınacak önlemler ile erken dönem aydınlatma teknolojilerini teknik boyutlarıyla detaylandırmaktadır.

Çalışmanın bir diğer ana odak noktası, kamusal ve özel alanın kadına yüklediği sosyo-ekonomik ve psikolojik misyonlardır. Eser; ideal ev kadını profilini ev bütçesinin yönetimi, hizmetli istihdamının standartlarını, yerli malı kullanımı ve çocuk pedagojisinin bizzat anne tarafından yürütülmesi üzerinde durmaktadır. Kadını "yuvayı kuran ve yıkan aktör" olarak tanımlamakta ve ona aile, toplum ve vatanın inşasına yönelik bir rol yüklemektedir.

Son olarak mutfak kültürü, beslenme hijyeni, sofra adabındaki modernleşme eğilimleri, bahçe ziraatı ve kümes hayvancılığı teknikleri gibi bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmektedir. Sonuç olarak bu bildiri, incelenen eserin dönemin modernleşme, halk sağlığı, ev ekonomisi, koruyucu hekimlik ve toplumsal cinsiyet politikalarının tarihsel izini sürmek adına son derece zengin, özgün ve nitelikli bir dünya sunduğunu somutlaştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Azmi Ömer, ev idaresi.

ISBN NR. : 978-625-8795-29-5

1. GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sadece askeri ve yönetim alanında değil, toplumsal hayatın her alanında köklü bir değişim sürecine girmiştir. Bu değişim, sadece devlet düzeyinde yapılan reformlarla sınırlı kalmamış; günlük hayatın, aile yapısının, ev düzeninin ve bireysel davranışların da yeni baştan düzenlenmesini zorunlu kılmıştır. Dönemin aydınları, batılılaşma ve yenileşme fikirlerini topluma aktarırken sadece kamusal alanı düzenlemekle yetinmemiş, asıl olarak özel alana, yani ev yaşamına odaklanmışlardır. İşte bu dönemde, Osmanlı-Türk toplumunun kültürel yapısını ve dönemin düşünce dünyasını anlamamızı sağlayan en önemli kaynaklardan biri de ev idaresi, sağlık (hıfzıssıhha) ve çocuk eğitimi üzerine yazılan rehber kitaplar olmuştur. Azmi Ömer tarafından kaleme alınan "Hanım Kitabı"[1], bu kitaplar arasında çok yönlü yapısıyla öne çıkan en özgün örneklerden biridir. İlk bakışta kadınlar için yazılmış pratik bir ev yönetimi kılavuzu gibi duran bu eser, ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde; halk sağlığından ev mimarisine, hayvancılıktan aile ekonomisine ve kadına yüklenen toplumsal rollere kadar çok geniş bir alana yayılan bir rehber niteliği taşımaktadır. Bu çalışma, Azmi Ömer'in adı geçen bu temel eserini detaylı bir içerik ve yapı analizine tabi tutarak incelemeyi amaçlamaktadır.

"Hanım Kitabı'nın" tarih yazımına ve toplum çalışmalarına sunduğu en büyük katkı, "ev" kavramına getirdiği yeni ve pratik yorumdur. Eserde ev, sadece dış dünyadan korunmak için kullanılan fiziksel bir barınak olarak görülmez; aksine toplum sağlığının, bireysel psikolojinin ve modern aile yapısının temelden kurulduğu en önemli merkez olarak kabul edilir. Dönemin tıp ve koruyucu hekimlik anlayışına paralel olarak, ev düzeni ile bireyin ve toplumun sağlığı arasında doğrudan bir bağ kurulur. Bu doğrultuda kitap, şehirlerdeki ve köylerdeki evlerin sağlık koşullarını ele alarak dönemin halk sağlığı politikalarına ışık tutar. O dönemde kitlesel ölümlere yol açan tifo, sıtma ve özellikle akciğer veremi (tüberküloz) gibi tehlikeli hastalıklarla mücadelede temizlik ve sağlık (hıfzıssıhha) kurallarının ne kadar hayati olduğu eserde önemle vurgulanır. Azmi Ömer, bataklıkların kurutulmasından su kaynaklarının temiz tutulmasına kadar geniş bir çerçevede, devletin sağlık politikaları ile evdeki temizlik uygulamalarını bir araya getirir. Evin güneş alması, odaların havalandırılması ve rutubetin önlenmesi gibi konular basit birer temizlik önerisi olmaktan çıkarak, devletin ihtiyaç duyduğu sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi için hayati birer sağlık stratejisine dönüştürülür.

Mekânsal ve teknik düzenlemelerin yanı sıra, bu çalışmanın en önemli odak noktalarından birini de kadına yüklenen ekonomik ve psikolojik görevler oluşturur. Dönemin Osmanlı modernleşmesinde kadın, toplumun geleceğinin teminatı olarak görülmüştür. "Hanım Kitabı", bu düşünce doğrultusunda bir "ideal ev kadını" profili çizer. Eserdeki ideal kadın imajı; geleneksel, pasif rollerin dışına çıkmış, mantıklı, eğitimli ve iyi bir yönetici olarak kurgulanır. Bu doğrultuda ideal kadın; ev bütçesini planlı bir şekilde yöneten, evdeki hizmetlilerin çalıştırılmasını hukuki, ahlaki ve insani kurallara bağlayan bir yöneticidir. Aynı zamanda dikiş-nakış bilmesi, evde üretim yapması ve yerli malı kullanması sayesinde aile ekonomisine doğrudan katkı sağlayan önemli bir ekonomik aktördür. Daha da önemlisi eser, çocuk eğitiminin dönemin zengin ailelerinde yaygın olduğu gibi yabancı dadılara bırakılmasını

[1] Mustafa Azmi Ömer Akalın, *Hanım Kitabı,* (İstanbul: Matbaa-i Amire,1920-1921), 4.

ISBN NR. : 978-625-8795-29-5

kesinlikle doğru bulmaz; bu görevin bizzat eğitimli anneler tarafından yürütülmesi gerektiğini savunur. Kitap, kadını "yuvayı kuran ve yuvayı yıkan" en temel kişi ilan ederek, ona hem aile içinde hem de vatan ve millet sevgisinin aşılanmasında çok büyük bir toplumsal görev yükler. Kadının evdeki başarısı, doğrudan devletin ve milletin geleceğiyle eşdeğer görülür.

Azmi Ömer'in "Hanım Kitabı" adlı eserinin, basit bir ev işleri derlemesi olmanın çok ötesinde olduğunu bu çalışma ortaya koymaktadır. Eser; dönemin yenileşme adımlarını, halk sağlığı reformlarını, ev ekonomisini, koruyucu hekimliği ve kadının toplumdaki yerini anlamak adına son derece zengin, özgün ve nitelikli bir tarihsel kaynak sunmaktadır. Bu kitap aracılığıyla, Osmanlı düşünce dünyasının ev, kadın ve sağlık üzerinden nasıl şekillendiğini incelemek, günümüz Türkiye'sinin toplumsal ve kültürel temellerini anlamak açısından büyük bir akademik önem taşımaktadır.

2. "HANIM KİTABI" IŞIĞINDA GEÇ DÖNEM OSMANLI'DA EV İDARESİ VE GÜNDELİK YAŞAM

Azmi Ömer'in "Hanım Kitabı" adlı eserini döneminin diğer nasihatnamelerinden ve kılavuz kitaplarından ayıran en temel özellik, ev yaşamını rastgele ahlaki öğütlerle değil, tamamen bilimsel, mantıklı ve birbirine bağlı zincirleme bir şekilde ele almasıdır. Eser, ev idaresini sıradan bir günlük koşturmaca olarak görmez; aksine fen bilimlerinden tıbba, mimariden ekonomiye kadar pek çok alanı içine alan disiplinlerarası bir pratik olarak kurgular. Kitabın sunduğu bu zengin içerik dünyası; evin bir sağlık merkezi olarak inşası, teknik ve mimari çözümler, kadının toplumsal değişen rolleri ve günlük hayatın maddi kültürü olmak üzere birbiriyle iç içe geçmiştir.

Meskeni sadece fiziksel bir duvar ve çatı yığını olarak görmeyi reddeder, aile yapısının modern kurallara göre inşa edildiği en temel mikro-mekân olarak tanımlar. Şehirlerdeki sıkışık, güneş görmeyen ahşap evlerin yarattığı sağlık riskleri ile köylerdeki bakımsız, altyapısız ve hijyenden uzak meskenlerin yapısal sorunları açıkça ortaya konur.

Bu doğrultuda "Hanım Kitabı", dönemin en büyük kitlesel ölümlerine yol açan tifo, sıtma ve özellikle akciğer veremi (tüberküloz) gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadelede adeta bir koruyucu hekimlik kılavuzu gibi çalışır. Azmi Ömer, bu hastalıkların yayılma nedenlerini incelerken hıfzıssıhha kurallarının hayati önemini bir süzgeçten geçirerek okuyucuya sunar. Örneğin sıtmanın önlenmesi için sadece kişisel temizliğin yetmeyeceğini, bataklık alanların kurutulması ve ıslah edilmesi gerektiğini belirtir. Ev içi düzenlemelerde ise verem hastalığına karşı koruyucu önlemler anlatılır. Veremin en büyük dostunun karanlık, rutubetli ve havasız odalar olduğunu bilen yazar; evin bol güneş alması, odaların pencerelerinin her gün düzenli olarak açılarak temiz havanın içeri girmesi ve duvarların rutubetten korunması gerektiğini ısrarla vurgular. Bu yönüyle kitap, sıradan bir temizlik el kitabı olmanın çok ötesinde, imparatorluğun ihtiyaç duyduğu sağlıklı, güçlü ve dinamik nüfus yapısını korumayı amaçlayan bir yapıdadır.

"Hanım Kitabı'nın" sunduğu bir diğer önemli boyut, evdeki günlük yaşamın teknik ve mühendislik temelli bir mantıkla düzenlenmesidir. Azmi Ömer, ev idaresini sadece manevi bir görev olarak görmez. Dönemin en önemli ısınma ve pişirme enerji kaynakları olan odun ve *kok* kömürünün rasyonel kullanımı eserde geniş bir yer tutar. Yazar, bu enerji kaynaklarının bütçeyi

ISBN NR. : 978-625-8795-29-5

sarsmayacak şekilde verimli ve tasarruflu kullanılmasının yollarını anlatırken, doğrudan insan hayatını koruyan bir güvenlik meselesine bağlar. 19. yüzyılın sonlarında evsel alana yeni yeni girmeye başlayan erken dönem aydınlatma teknolojilerini de eserde teknik boyutlarıyla ele alındığı görülür.

Eserin en kurucu odak noktalarından birini, kamusal alan ile özel alan ayrımında kadına yüklenen yeni sosyo-ekonomik ve psikolojik görevler oluşturur. Geç dönem Osmanlı modernleşmesinde kadın, sadece evde oturan pasif bir figür olmaktan çıkarılarak, modernleşen toplumun temeli ve geleceğinin kurucusu olarak konumlandırılmıştır. "Hanım Kitabı", bu felsefi dönüşümü çok somut bir "ideal ev kadını" profili çizerek görünür kılar. Eserde kurgulanan bu ideal kadın imajı; geleneksel, kaderci ve sadece tüketen eski kadın rollerini tamamen reddeden, son derece rasyonel, eğitimli ve idareci bir karakterdir. Bu bağlamda ideal kadının ilk ve en önemli görevi, ev bütçesinin rasyonel yönetimidir. Kadın, evin gelir ve gider dengesini matematiksel bir plan dahilinde tutan, israftan kaçınan bir ekonomist gibi davranmalıdır. Hizmetlilerin çalıştırılmasını, tamamen hukuki, ahlaki ve insani standartlara bağlar. Eser, çocuk yetiştirilmesi konusunda çok sert bir duruş sergiler. Dönemin Osmanlı elitleri arasında bir moda haline gelen, çocukların eğitimini ve bakımını yabancı kimselere bırakma geleneğini kesinlikle doğru bulmaz ve şiddetle eleştirir. Bizzat modern bilimsel ve pedagojik yöntemlerle donanmış öz anne tarafından yürütülmesi gerektiğini savunur.

"Hanım Kitabı", Osmanlı günlük hayatı ve mutfak kültürü araştırmaları için de adeta özgün bir kaynak niteliğindedir. Eserde yer alan mutfak kültürü, beslenme hijyeni, yiyeceklerin saklanması ve geleneksel unlu mamul üretimi gibi konular incelendiğinde, günlük hayatın ne kadar köklü bir değişim içinde olduğu açıkça görülür. Azmi Ömer, mutfağı sadece yemek pişirilen karanlık bir yer olarak değil, evin en önemli sağlık ve hijyen merkezi olarak tanımlar.

Eserde, geleneksel unlu mamul üretimi, ekmek yapımı ve kışlık yiyeceklerin hazırlanması gibi pek çok ürünün reçetesinin verildiği detaylı konular, geleneksel Osmanlı mutfak kültürünün zenginliğini koruduğunu gösterirken; diğer yandan sofra adabındaki modernleşme eğilimleri de dikkat çekici boyutlardadır.

Eserin son bölümlerine doğru gidildiğinde, Azmi Ömer'in kafasındaki "Osmanlı Evi" modelinin sadece dört duvarla sınırlı kalmadığı görülür. Bahçe ziraatı, ev ortamında küçük çaplı tarım yapılması, sebze ve meyvelerin doğru yöntemlerle yetiştirilmesi gibi konular detaylıca işlenir. Bunun yanı sıra, tıbbi bitkilerin ev ortamında hangi rahatsızlıklara karşı, nasıl tedavi ve koruyucu hekimlik amaçlı kullanılacağı konusu bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilir. Kadın, evde hafif bir rahatsızlık baş gösterdiğinde hangi bitkiyi nasıl kaynatacağını, hangi hıfzıssıhha kuralını uygulayacağını bilen bir ilk yardım uzmanı olarak kurgulanır.

Kitabın Müellifi Azmi Ömer (1858-1940)

Mustafa Azmi Bey, Ömer Şevki Bey'in oğludur. 1858 yılında, bugün Yunanistan sınırları içerisinde yer alan Narda kentinde dünyaya gelmiştir.[2] Azmi Ömer Bey'in Besim, Agâh

[2] Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti, Sicill-i Ahval Defterleri (DH. SAİDd..), 72/167, 29/12/1275.

ISBN NR. : 978-625-8795-29-5

ve Kâmil isminde 3 erkek kardeşi daha vardır.[3] Eğitim hayatına Priştine Rüştiyesinde (ortaokul) başlamış, ardından Galatasaray İdadisinde (Mekteb-i Sultanî / lise) eğitimine devam etmiştir. Yükseköğrenimini ise Mülkiye Mektebinde "pek iyi" derecesiyle tamamlayarak yüksek sınıf diploması almaya hak kazanmıştır. Kariyerine Maarif Nezareti Rüştiye Mektepleri İdaresi Kâtipliği ile adım atmıştır. Bu süreçte Galatasaray Lisesi'nde Osmanlı Türkçesi, Dârülmuallimîn'de (erkek öğretmen okulu) ise coğrafya dersleri vererek öğretmenlik yapmıştır. 1885 yılında Orman ve Maadin Umum Müdürlüğü Tercüme-i Fünun Kalemi Mütercimliği görevine getirilince öğretmenliği bırakıp tam zamanlı memurluğa geçmiştir. Çalıştığı bu bölüm iki yıl sonra kapatılınca bir süre işsiz kalmış ve ardından Maarif Nezareti Encümeni Teftiş ve Muayene Azalığına atanmıştır.[4]

Mustafa Azmi Bey, 1889'de İstanbul'da "Maarif" adında bir gazete çıkartmak istemiş ve bu isteği olumlu karşılanmıştır. Pazar ve cuma günleri hariç siyasi ve bilimsel konularda yazılar yazmıştır.[5]

Kariyerinin parlak döneminde, bir ilkokul öğretmeni tarafından Yıldız Sarayı'na verilen asılsız bir jurnal nedeniyle hayatı sarsılmıştır. II. Abdülhamid'e suikast düzenleyeceğine dair yapılan bu uydurma suçlama yüzünden evi basılmış, gözaltına alınarak üç ay boyunca Taşkışla'da tutuklu kalmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda suçsuz olduğu anlaşılınca serbest bırakılmıştır. Bu olaydan sonra, 1897 yılında Konya Maarif Müdürlüğü'ne atanmış ve burada ek olarak Konya Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği yapmıştır.[6] Konya'da gösterdiği üstün başarılar nedeniyle kendisine "Nişan-ı Âli-i Osmânî" (Yüce Osmanlı Nişanı) verilmiştir.[7] Konya'da görev yaparken Müze-i Hümâyun'un (İmparatorluk Müzesi) Konya şubesinin kurulmasına öncülük etmiş, Sanayi Mektebi'ni açmış ve Anadolu'nun ilk kilim ve halı sergisinin düzenlenmesinde aktif görev almıştır.[8] Buradaki çabaları da karşılıksız kalmamış ve "Mecidî Nişan-ı Zîşân" ile ödüllendirilmiştir.[9]

1904 tarihinde Bursa Maarif Müdürlüğü'ne atanmıştır. Bursa'daki tarihi eserleri değerlendirerek Müze-i Hümâyun'un Bursa şubesini açtı. 1907 yılında Bursa'da Maarif Müdürlüğü yaparken aynı zamanda da Afyonkarahisar'da mutasarrıf vekilliği de yapmıştır.[10]

---

[3] Yeşim Işıl Ülman, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Döneminde Bir Aydının Portresi: Besim Ömer Akalın (1861-1940)", Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları, sy. 10-11 (2004-2005), 437.

[4] BOA. DH. SAİDd.., 72/167, 29/12/1275

[5] Mehmet Kavak, "Besim Ömer Paşa ve Ailesinin Hususi Evrakı", Sağlık Tarihi ve Müzecilik Sempozyumu 3 Bildirileri, (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yay., 2017), 432.

[6] Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler,* (Ankara: Mars Matbaası, 1968-1969), 3: 159.

[7] BOA. DH. SAİDd.., 72/167, 29/12/1275.

[8] Mehmet Faruk İlkhan, "Mustafa Azmi Ömer Akalın'ın Hayatı ve Eserleri (1858-1940)", (Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, 2025), 4.

[9] BOA. DH. SAİDd.., 72/167, 29/12/1275.

[10] Yasemin Ağaoğlu ve Meliha Tatlı, "Osmanlı Taşrasında Maarif İdaresinin Mülkiyeli Yöneticileri, Mülkiyeli Maarif Müdürleri", *3. Uluslararası Mardin Artuklu Bilimsel Araştırmalar Kongresi,* (Mardin: Farabi Yay., Mardin 2020), 98.

ISBN NR. : 978-625-8795-29-5

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte kısa bir süre Galatasaray İdadisi Müdürlüğü yaptı[11], aynı yıl Preveze Sancağı mebusluğuna seçilmesi üzerine Ekim 1908'de müdürlükten istifa etti; ancak Meclis-i Mebusandaki mesaisine başlayamadan bu kez Hüdavendigar (Bursa) Valisi olarak görevlendirildi.[12] 1910 yılında Kastamonu Valiliğine atansa da ciddi sağlık sorunları nedeniyle bu göreve gidememiş ve yeniden Bursa Valiliğinde görevlendirilmiştir. Yaklaşık bir ay sonra İtilaf ve Hürriyet Fırkası iktidara gelince valilik görevi sona ermiştir. [13] Kısa bir süre Dârüleytam (Yetimler Yurdu) Müdürlüğü yaptıktan sonra, 1914 yılında kendi isteğiyle emekli olarak resmi görevlerinden tamamen ayrılmıştır. [14]

Hayatı boyunca hiç evlenmeyen Mustafa Azmi Ömer, kendisini tamamen işine ve bilimsel çalışmalarına adamıştır. Vefatı 15 Ocak 1940'ta gerçekleşti. Cenaze merasimi için Moda Ağabey Sokak'taki 10 numaralı hanesinden nakledilen naaşı, vapur vasıtasıyla karşıya geçirilerek Beyazıt Camii'ne taşındı. Öğle namazının ardından kılınan namazla birlikte Merkez Efendi Mezarlığı'nda yer alan aile mezarlığında son yolculuğuna uğurlandı.[15] Müellifin öne çıkan eserleri arasında "Elifba", "Coğrafya" ve "Hanım Kitabı" yer almakta; ayrıca yayımlanmamış "Hayat" ve "Pratique" adlı çalışmaları da bulunmaktadır. Azmi Ömer Bey, telif çalışmalarının yanı sıra Doğu ve Batı dillerine hakimiyetiyle öne çıkmakta olup Arapça, Farsça ve Fransızca bilmektedir.[16]

Mustafa Azmi Ömer'in mezarı – Merkez Efendi aile kabristanı[17]

[11] Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, 3:160.

[12] Sabahattin Ödemiş, "Besim Ömer Paşa (1862-1940)", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2013), s.6

[13] Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, 3: 160.

[14] Ağaoğlu ve Tatlı, "Mülkiyeli Maarif Müdürleri", 100.

[15] Taner Bilgin, *Hilâl-i Ahmer Eve ve Hemşire Eğitimlerinin Öncüsü Besim Ömer Paşa*, (İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yay., 2023), 14.

[16] Lale Dörtışık, "Besim Ömer Paşa'nın (Akalın'ın) Osmanlı'dan Cumhuriyete Türk Sağlık Teşkilatına Katkıları", (Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2024), 51.

[17] Kavak, "Besim Ömer Paşa ve Ailesinin Hususi Evrakı", 435.

ISBN NR. : 978-625-8795-29-5

3. SONUÇLAR

Geç Osmanlı'dan erken Cumhuriyet'e uzanan modernleşme kesitinde kaleme alınan bu ev rehberi; dönemin entelektüel iklimini, tıp paradigmasını ve sosyo-kültürel dönüşümünü mikro-tarihsel bir perspektifle gün yüzüne çıkarıyor. Eser üzerine yapılan bu inceleme, Batı menşeili "modern hıfzıssıhha" ve "rasyonel ev yönetimi" gibi kavramların Osmanlı-Türk toplumunda sadece kamusal alanı şekillendirmekle kalmayıp, doğrudan mahrem alana, hanenin kalbine nasıl nüfuz ettiğini gözler önüne sermektedir.

Yazarın mesken kavramını ele alırken sunduğu terminoloji dönemin dilsel ve mimari geçiş sürecini yansıtmaktadır. Kentleşmenin getirdiği plansız yapılaşmayı ve güneş almayan konutları akciğer veremi (tüberküloz) gibi ölümcül epidemilerle ilişkilendirmesi, yazarı yalnızca bir ev idaresi yazarı değil, erken dönem bir halk sağlığı (hıfzıssıhha) savunucusu konumuna taşımaktadır.

Eserin en dikkate değer yönü, hane nizamı, aile bütçesi, çocuk sağlığı ve pedagojisi ile ev içi istihdamın düzenlenmesinde kadına yüklediği rasyonel misyondur. Geleneksel ev hanımı kalıbı, yerini gelir-gider tablosu tutan, mikroplarla bilimsel yöntemlerle mücadele eden, çocuk yetiştirmede batıl inançları reddedip modern tıp kurallarını uygulayan bir "hane yöneticisine" bırakmıştır. İncelenen bu eser, geleneksel Türk aile yapısının değerlerini koruyarak üzerine modern bilimin, tıbbın ve iktisadın doğrularını inşa etmeyi hedefleyen bir "toplumsal mühendislik" rehberidir. Eser, Geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi kadın tarihi, tıp tarihi ve mimarlık tarihi çalışmalarına çok boyutlu katkı sunabilecek zengin bir kaynak olarak literatürdeki yerini korumaktadır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Azmi Ömer'in kaleme aldığı "Hanım Kitabı", ilk bakışta kadınlara yönelik basit bir ev idaresi ve temizlik rehberi gibi görünse de aslında döneminin çok ötesinde bir düşünce yapısını barındırmaktadır. Eser; mimari, halk sağlığı, ekonomi ve toplumsal rolleri birbirine bağlayan çok yönlü bir kılavuzdur. Kitabın en büyük başarısı, geleneksel aile değerlerini tamamen dışlamadan, bunların üzerine modern bilimin, tıbbın ve ekonominin kurallarını çok başarılı bir şekilde yerleştirebilmiş olmasıdır.

Yazar, ev mekânını sıradan bir barınak olarak görmeyip toplum sağlığının kalbi olarak kabul etmiş ve ev içindeki düzen ile bireyin sıhhati arasında doğrudan bir bağ kurmuştur. Eserin kadına bakışı da oldukça moderndir. Kadını sadece evde oturan pasif bir figür olarak değil; ev bütçesini yöneten, çocuklarını batıl inançlarla değil bilimsel pedagojiyle yetiştiren ve yerli malı kullanarak ülke ekonomisine katkı sağlayan akıllı bir hane yöneticisi olarak konumlandırmıştır.

Nihayetinde bu eser, toplumu evden başlayarak modernleştirmeyi amaçlayan bir rehberdir. Hem günlük hayatın değişimini hem de halk sağlığı bilincinin tabana nasıl yayıldığını anlamak adına günümüzde bile çok değerli, samimi ve nitelikli bir kaynak olma özelliğini korumaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-29-5

KAYNAKÇA

Ağaoğlu, Yasemin ve Meliha Tatlı. "Osmanlı Taşrasında Maarif İdaresinin Mülkiyeli Yöneticileri, Mülkiyeli Maarif Müdürleri." *3. Uluslararası Mardin Artuklu Bilimsel Araştırmalar Kongresi*. Mardin: Farabi Yayınevi, 2020.

Akalın, Mustafa Azmi Ömer. *Hanım Kitabı*. İstanbul, 1920-1921.

Bilgin, Taner. *Hilâl-i Ahmer Eve ve Hemşire Eğitimlerinin Öncüsü Besim Ömer Paşa*. İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023.

BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi). Dahiliye Nezareti, Sicill-i Ahval Defterleri DH. SAİDd., 72/167, 29/12/1275.

Çankaya, Ali. *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*. Ankara, 1968-1969.

Dörtışık, Lale. "Besim Ömer Paşa'nın (Akalın'ın) Osmanlı'dan Cumhuriyete Türk Sağlık Teşkilatına Katkıları." Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024.

İlkhan, Mehmet Faruk. "Mustafa Azmi Ömer Akalın'ın Hayatı ve Eserleri (1858-1940)." Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2025.

Kavak, Mehmet. "Besim Ömer Paşa ve Ailesinin Hususi Evrakı." *Sağlık Tarihi ve Müzecilik Sempozyumu 3 Bildirileri*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, 2017.

Ödemiş, Sabahattin. "Besim Ömer Paşa (1862-1940)." Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2013.

Ülman, Yeşim Işıl. "Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Döneminde Bir Aydının Portresi: Besim Ömer Akalın (1861-1940)." *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, sy. 10-11 (2004-2005): 437.